

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS*

A TRIANONI DIKTÁTUM ALÁÍRÓJA: A MINISZTER BENÁRD ÁGOSTON

THE SIGNATORY OF THE TRIANON DECREE: THE MINISTER ÁGOSTON BENÁRD

ABSTRACT

In the commission of the Hungarian Government, Ágoston Benárd, welfare and labour minister, Alfréd Drasche-Lázár extraordinary delegate and plenipotentiary minister signed the Trianon peace treaty, what divided the historical Hungary in 4th June 1920. and disannexed the two-third of the country and more million Hungarians. The historical literature, both the written and the electronic press consider them, as unimportant politicians, who departed from the political life just after the signature, and strengthen the idea that this two people were chosen randomly, maybe chosen with lot. Weightless the fact of the signature with this. The undermentioned study would like to deny this old myth, with presenting Ágoston Benárd's Christian Socialist political representative and ministerial job, which he made in the interest of the solution of the social crisis after the wartime defeat and the revolutions. Emphasizing, that he remained an active character of the Hungarian political and public life, after the signature of the Trianon diktat too.

1. Bevezetés

A trianoni békeszerződés történetével, annak diplomáciai és politikai hátterével foglalkozó összefoglalók, történelmi tanulmányok, valamint a témáról az internetes történelmi portálokon megjelenő írások elsősorban a békekötés előzményeit, a magyar béke delegáció erőfeszítéseit, majd az aláírás tényét, végül pedig a béke következményeit részletezik, s helyezik vizsgálódásuk és elemzésük középpontjába. Magának az alig negyedórás aláírási ceremóniának érthető módon csak kevés figyelmet szentelnek, s még kevésbé érdekes számukra az a két személy, akik a magyar kormány megbízásából 1920. június 4-én a versailles-i Grand Trianon kastélyban kézjegyükkel ellátták a trianoni diktátumot. A történelmi Magyarország feldarabolását szentesítő nemzetközi szerződést aláíró magyar megbízottakról, Dr. Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszterről, valamint Drasche-Lázár Alfréd követről alkotott szerzői vélemények igen széles skálán mozognak, s az elítélő, esetenként megbélyegző megállapításoktól a korrekt történészi véleményekig húzódnak.

De lássunk erre néhány példát a fent jelzett sorrendet követve. Elindulva a laikus megnyilatkozásoktól, s eljutva a mértékadó történészi álláspontokig: „bizonyos Drasche Lázár Alfréd, valamint Benárd Ágoston nevezetű urak valami jóvátehetetlent követtek el hazánk ellen... az a jóvátehetetlen Trianon volt. Az első világháborút számunkra, magyarok számára lezáró, a Párizs melletti Trianon kastélyban nevezettekkel aláíratott békediktátum. A valóban jóvátehetetlent persze nem Drasche és Benárd követték el bár jellemző, hogy mindig mindenre akad jelentkező. E kettőt még ki sem közöcsítették, mindketten tagjai maradtak az úri kaszinóknak a revizionista Magyarországon is.”¹

„A szerződést végül a lényegében erre kinevezett Simonyi-Semadam Sándor kormányának küldöttei, Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és Benárd Ágoston, népjóléti

* PhD, tanszékvezető főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola Társadalomtudományi Tanszék.

miniszter írták alá. Ez azt jelenti, hogy nem a hivatalos kormány, nem a miniszterelnök, csupán egy rendkívüli követ, és egy népjóléti miniszter - akiknek az égvilágon semmi köztük sincs a külpolitikához, békétárgyaláshoz, határmódosításhoz. Röviden: nem voltak kompetensek.”²

„A magyar delegáció síri csendben várakozott, a két aláíró miniszter, Benárd Ágoston és Drasche-Lázár Alfréd arcára komor csíkokat húzott a közelgő szertartás. ... Drasche-Lázár kormánya úgy szedte elő egy régi fiókból. Nem akadt olyan potentát, aki Versailles-ba utazott volna...”³

„A történelemkönyvekben a béke aláírásának ténye és következményeinek részletezésen kívül, gyakran alig, vagy szinte szó sem esik az aláírás hálátlan feladatának ódiáját magára vállaló politikusokról, Bénárd Ágostonról, a kormány népjóléti és munkaügyi miniszteréről és Drasche-Lázár Alfrédéről, a külügyminisztérium megbízott, rendkívüli követéről. Amikor az utókor számára szinte jelentéktelen neveket olvassuk a történelmi tanulmányokban, esetleg a gyásznap kapcsán megjelenő sajtóhírekben, óhatatlanul is felmerül bennünk a kérdés: hol vannak a nagy nevek, a kor politikusai, hol van Apponyi, Teleki, Bethlen, Horthy és a többiek neve? Pedig a válasz egyszerű. A fentiek még akartak a háború utáni Magyarországon politikai posztot vállalni és az nyilvánvaló volt, hogy a közhangulat ellene van az aláírásnak... így a magyar politika két kevésbé jelentős, mondhatni súlytalan szereplője látta el kézjegyével a dokumentumot.”⁴

„A békeszerződés, amelyet két jelentéktelen (és a közéletből csakhamar eltűnő) magyar politikus írt alá, végül is a világtörténelem egyik leginkább kíméletlen államközi szerződése lett...”⁵

„1920. június 4-én Magyarország aláírta a trianoni békeszerződést, magyar részről két fajsúlytalan politikus látta el kézjegyével az okmányt, akik a továbbiakban nem kívántak közéleti szerepet vállalni.”⁶

„Magyarnak rettenetesebb feladat nem jutott még, mint amit Drasche-Lázár Alfréd követ és Benárd Ágoston népjóléti miniszter kaptak osztályrészül.”⁷

„Az okmány aláírására... olyan személyeket kellett találni, akik készek voltak politikai pályájuktól búcsút venni, illetve hosszabb időre háttérbe vonulni. Erre az önfeláldozó szerepre Benárd Ágoston keresztényszocialista politikus, népjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd diplomata vállalkozott.”⁸

„Az okmányt magyar részről Benárd Ágoston népjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd követ látták el kézjegyükkel – két olyan személyiség, akik nem kívántak tovább a közéletben szerepelni.”⁹

„A két aláíró, Benárd Ágoston és Drasche-Lázár Alfréd, akiket az aláírásra kineveztek, derék emberek, de mondhatni, áldozatok voltak. Az előbbi munkaügyi és népjóléti miniszter volt, egyébként Teleki Pál gimnáziumi osztálytársa. Nem volt könnyű élete, a második világháború után kitelepítették, 1968-ban halt meg. Másikuk a külügyminisztérium adminisztratív vezetője, mai fogalommal élve államtitkára volt, aki egyébként sikeres regényíróként tevékenykedett. Ezzel ők, bár nevüket amúgy senki sem jegyezte volna meg, beírták magukat a magyar történelembe.”¹⁰

De valóban jelentéktelen és súlytalan politikai szereplők voltak-e az aláírók, s ténylegesen távoztak-e a magyar politikai és közéletből, miután hálátlan feladatukat teljesítették? Jelen közlemény, mely egy Benárd Ágostonról készülő nagyobb életrajzi összefoglaló munka előtanulmánya, erre keresi a választ, miközben kísérletet tesz Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter 1920–1922 közötti politikai és közéleti tevékenységének bemutatására.

2. A politikusi pálya kezdete

Amikor az 1880. január 3-án Budapesten született és ugyanott 1905-ben orvosi diplomát szerzett Benárd Ágoston az első világháború befejezését követően politikai pályára lépett, már jelentős társadalmi ismertséget és belgyógyászati, valamint sebészeti praxist mondhatott magáénak. Előbbit már az egyetemen megalapozta, ahol vezető szerepet játszott a keresztény orvostanhallgatók mozgalmában, míg utóbbit a civil életben folytatott orvosi praxisával, illetve az első világháborúban ezredorvosi múltjával és kitüntetéseivel érdemelt ki.¹¹ A szegények és elesettek iránti szociális érzékenysége is jelentősen növelte elfogadottságát. A budapesti I. kerületi Munkásbiztosító Pénztár orvosaként, majd sebészeti főorvosaként Kelenföldön és Lágymányoson ingyenes gyógykezelésben részesítette a rászorultakat.¹²

Elkötelezett keresztényszocialista beállítottsága, a mozgalom budai kerületeiben kifejtett szervező munkája, valamint az I. kerületben a háború előtt végzett főorvosi tevékenysége, a Tanácsköztársaság bukása után a gyors szakmai, és egyben politikai karrier lehetőségének útját nyitotta meg Benárd számára. Igazgatói kinevezést kapott a Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár élére,¹³ ahol legfontosabb feladata a szervezet átalakítása és a proletárdiktatúra alatt magukat kompromittált baloldali tisztségviselők eltávolítása volt. Ezen utóbbi tevékenységéről a nemzetgyűlés 1922. július 5-i ülésén egy vita során a következőket mondta: „... a kommunizmus bukása után a munkásbiztosító-pénztár tisztségviselői százával és százával voltak kénytelenek állásuktól megválni, mert részben felakasztották őket, mint Lévai Oszkárt,¹⁴ aki fogalmazó volt a budapesti munkásbiztosító pénztárnál, részben börtönbe kerültek, részben emigráltak, ... másrészt pártatlan jury ítélete alapján állam-, haza- és nemzetellenes magatartásuk miatt kártérítés nélkül távolították el őket a pénztári tisztségviselői állásukból éppen úgy, mint ahogy ilyenformán távolíttatott el onnan Propper Sándor¹⁵ képviselő úr is... Egyedül csak a budapesti kerületi pénztártól távozott el a kezemben lévő írások szerint kétszáz ember... 15 hírszerző, 14 kém, 8 munkástanács tag, 7 kommunista újságíró... Csak a budapesti kerületi pénztártól kikerült 2 terrorfiú, 2 városparancsnok, 1 népőrségparancsnok, 2 vörös hadosztályparancsnok...”¹⁶

Az 1919. november 24-én Huszár Károly vezetésével megalakult koncentrációs (koalíciós) kormányban a népjóléti és munkaügyi (munkásügyi) tárcát a Magyarországi Szociáldemokrata Párt kapta. Talán nem véletlen, hogy a Peyer Károly vezette minisztérium politikai és adminisztratív államtitkárává – ellensúlyozandó a szociáldemokrata minisztert – két keresztényszocialista politikust, Székely Jánost és Benárd Ágostont nevezett ki¹⁷ a tárca irányítását 1920. január 16-tól személyesen átvevő miniszterelnök. Benárdnak a minisztérium szakmai adminisztratív irányítása mellett nyilván politikai feladatai is voltak, melyek nagyrészt hasonlíthattak előző megbízatásához.

Bernárd Ágoston szakmapolitikai karrierje 1920 elején töretlenül folytatódott. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja programjával, de a Keresztényszocialista Párt jelöltjeként a január 25-26-án megtartott nemzetgyűlési választásokon¹⁸ Budapest II. választókerületében Becsey Antallal szemben túlnyomó többséggel, a rá leadott 9562 szavazattal¹⁹ nyerte el a képviselői mandátumot és lett nemzetgyűlési képviselő.²⁰ A fővárosi kerületekben egyébként a keresztény pártok (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, Keresztényszocialista Párt) több mint kétszáz ezer szavazatot begyűjtve abszolút győzelmet arattak, s az elnyerhető huszonnégy mandátumból tizenötöt megszereztek. A keresztényszocialisták a II., a XII. és a XXI. választókerületben győztek, s így Benárd Ágoston mellett még két keresztényszocialista jelölt, Homonnay Tivadar²¹ és Usetty Ferenc²² jutott képviselői mandátumhoz.²³

3. A miniszter Benárd Ágoston

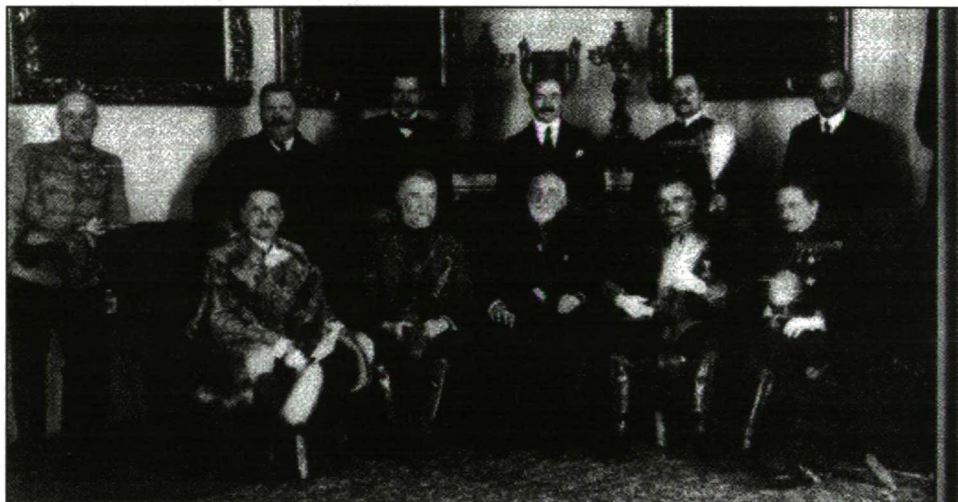
Az 1920. januári nemzetgyűlési választásokat követően a két évre szóló felhatalmazással rendelkező új törvényhozó testület február 16-án tartotta meg első ülését. Miután igazolta képviselőit, megválasztotta tisztségviselőit, megalakította bizottságait és döntött a házszabályokról, március 1-jén Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává választotta. A választást követően Huszár Károly benyújtotta lemondását, ami egyben kormányának távozását is jelentette. Ezzel a közjogi aktussal az új államfő először gyakorolhatta azon jogát, hogy megnevezze az új miniszterelnök személyét. Horthy 1920. március 15-én a volt néppárti politikust, Simonyi-Semadam Sándort nevezte ki kormányfőnek, aki még aznap bemutatta kormányának névsorát, amit a kormányzó jóváhagyólag elfogadott. A kormány névsorát a nemzetgyűlés március 17-i ülésén, Horthy Miklós átiratának felolvasásával ismertették hivatalosan.²⁴ A Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium élére a tárca korábbi államtitkára, Dr. Benárd Ágoston került.

1. kép. Simonyi-Semadam Sándor kormánya 1920-ban

Az álló sorban balról az ötödik Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter

Picture 1. Sándor Simonyi-Semadam's Government in 1920

In the standing row from left the fifth is Ágoston Benárd welfare and labour minister

Forrás: <http://sagv.gyakg.u-szeged.hu/tanar/farkzolt/HORTHY/KORMANY.HTM>

3.1. A trianoni diktátum aláírója

Az új kormánynak rendkívül súlyos örökséggel kellett szembenéznie. A vesztes világháború, a forradalmak, az idegen megszállás, az ország jelentős területeinek elvesztése, a történelmi Magyarország felbomlása okozta politikai, gazdasági és szociális válság megoldása már-már megoldhatatlan feladatnak látszott. A konszolidációt a Simonyi-Semadam kormány azzal kezdte meg, hogy 1920. június 4-én aláírta az első világháborút Magyarország részéről nemzetközi jogilag lezáró, de valójában az országnak csak korlátozott szuverenitását biztosító békeszerződést.²⁵

A diktátumot magyar részről aláíró személyek kijelölése körül sok a bizonytalanság. Általában elmondható, hogy a békeszerződéseket államfők, vagy miniszterelnökök szokták kézjegyükkel ellátni. Ezt a feladatot azonban sem a kormányzó, sem a miniszterelnök, sem

pedig a vezető magyar politikusok – Apponyi, Teleki, Bethlen – nem akarták vállalni, hiszen ezzel politikailag jelentősen kompromittálták volna magukat. Ebben a helyzetben nem maradt más megoldás, mint a kormánytagok közül kiválasztani, kijelölni azt a személyt, vagy személyeket, akik a magyar kormány nevében ezt a hálátlan feladatot egyrészt közjogi, másrészt pedig hivatali beosztásukból adódóan teljesítik. A lehetséges, szóba jöhető miniszterek a következők voltak: Korányi Frigyes pénzügyminiszter, Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter, Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter, nagyatádi Szabó István közlekedésügyi miniszter, sokorópátkai Szabó István tárca nélküli miniszter, Bleyer Jakab nemzeti kisebbségek minisztere, Soós Károly honvédelmi miniszter, Ferdinandy Gyula igazságügy miniszter és Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter.²⁶ Nem tudni biztosan, hogy a kiválasztásnál, kijelölésnél milyen szempontok játszották a döntő szerepet. Mái is tartja magát a közvéleményben az a szóbeszéd, miszerint a miniszterek egyszerűen kisorsolták maguk közül a későbbi aláíró személyt. Miközben nem lehet végérvényesen elvetni ezt a megoldást sem, azért találunk néhány olyan érvet, amely a sorsolási mítosznak ellentmondani látszik. Az első ilyen mindjárt az, hogy az egyik aláíró, Drasche-Lázár Alfréd nem volt tagja a kormánynak, így őt sorshúzással a kormánytagok sorából kiválasztani értelem szerűen nem is lehetett. A másik, hogy a korabeli budapesti lapok 1920. május utolsó napjaiban arról tudósítottak, miszerint Soós Károly vezérőrnagy, honvédelmi miniszter lesz az aláíró. A június 1-jei lapok azonban már azt is tudni vélték, hogy Soós visszaadta az aláírási megbízását, s ezért a kormány nevében az aláíró Benárd Ágoston lesz.²⁷ A kérdés, hogy Soós kijelölése miként és ki által történt? Álláspontom szerint, ha Soós volt a kijelölt, de a megbízást visszaadta, akkor sorshúzásra – ha egyáltalán volt ilyen – csak ezt követően kerülhetett sor. A sorshúzást ugyanis minden bizonnyal a résztvevők részéről megelőzhette egy becsületszóra adott alávetési nyilatkozat, amit aztán visszavonni, megmásítani nem lehetett, hiszen az adott szó kötelező erővel bírt.

Benárd aláírásra történő kijelölése mellett leginkább az szólhatott, hogy egyetemi tanulmányait követően, fiatal orvosként hosszabb-rövidebb külföldi tanulmányutakon vett részt,²⁸ s az így megszerzett nyelvismerete erre a nemzetközi megbízatásra alkalmassá tette. Ugyan ez viszont nem minden miniszter társáról volt elmondható. Benárd Ágoston személyében tehát olyan, a magyar kormányt képviselni tudó minisztert, politikust jelöltek az aláírásra, aki ugyan nem tartozott a magyar politikai elit közvetlen élvonalába, de semmiképpen sem volt tekinthető jelentéktelen vagy fajsúlytalan szereplőnek, s nem utolsó sorban az adott politikai helyzetben a feladatra a legmegfelelőbbnek tűnt.

Az 1920-ban a Külügyminisztérium adminisztratív vezetőjeként, mai fogalommal élve államtitkáráként dolgozó Drasche-Lázár Alfréd esetében szintén a magas szintű nyelvismeret és a diplomáciai múlt²⁹ jelenthette a kiválasztás alapját. Az ő esetében minden bizonnyal a szükséges politikai egyeztetéseket követően a miniszterelnök hozta meg a döntést, aki a Külügyminisztérium ideiglenes irányítójaként közvetlen felettese is volt Drasche-Lázár Alfrédnek.

A magyar kormány részéről az aláírásra kijelölt két személy kijelölése tehát a szűkre szabott személyi lehetőségeket figyelembe véve, tudatosan és nem véletlenszerűen történhetett. A kiválasztási szempont semmiképpen nem lehetett az, hogy az illetők kívánnak-e a jövőben további politikai, illetve kormányzati szerepet vállalni vagy sem. Benárd Ágoston esetében ez egyáltalán nem állt fenn, hiszen Benárd az aláírást követően nem vonult vissza sem a politikai, sem pedig a közéletből. Éppen ellenkezőleg. Tagja lett a következő, Teleki Pál által vezetett kormánynak is, s az 1922-es nemzetgyűlési választásokon ismét bekerült a parlamentbe. A húszas-harmincas években mindvégig ismert közszereplő maradt. A Gömbös Gyula által vezetett Nemzeti Egység Pártjának a tagjaként pedig újfent bekapcsolódott az országos politikába, és az 1935-ös országgyűlési választásokon a veszprémi vá-

lasztókerületből bekerült a parlamentbe. Drasche-Lázár Alfréd számára a békediktátum aláírása, Benárddal ellentétben tényleg kiváló alkalmat kínált a visszavonulásra, melyet 1922-ben meg is tett. Végleg háttérbe fordított a diplomáciai életnek, s nyugdíjba vonult. Tette mindezt azért, mert már a század elejétől kezdve, nem kevés hivatali teendői mellett sikeres irodalmi munkásságot folytatott. Látva további életét, irodalmi pályafutását, majd a harmincas években kibontakozó egyre sikeresebb üzleti tevékenységét,³⁰ joggal feltételezhető, hogy akkor is háttérbe fordított volna a minisztériumi munkának, ha nem ő töltötte volna be 1920-ban a Külügyminisztérium adminisztratív vezetői posztját.

3.2. Miniszterként Teleki Pál kormányaiban

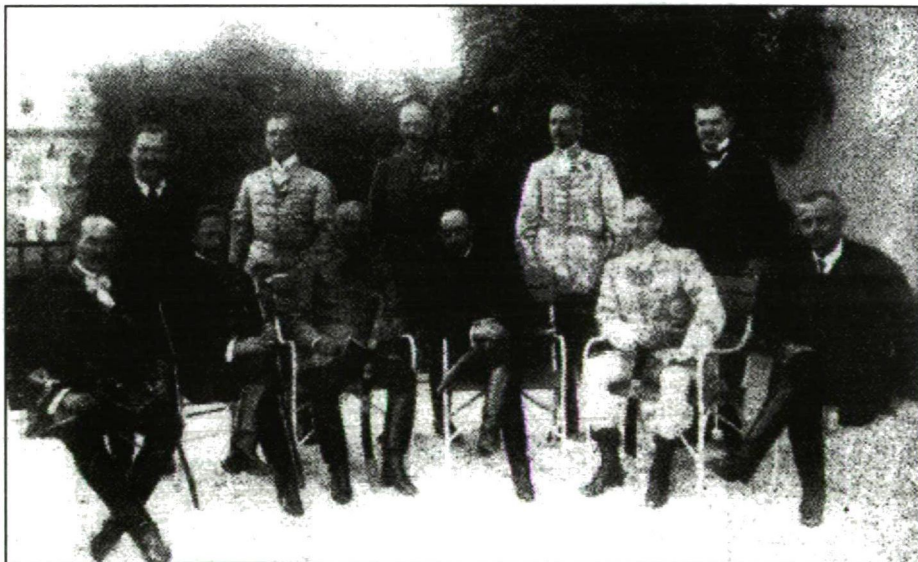
A trianoni békeszerződés aláírását követően Simonyi-Semadam Sándor kormánya nevében benyújtotta lemondását, amelyet a kormányzó 1920. június 26-án elfogadott. A leköszönő kabinet ezt követően, július 19-ig, mint ügyvezető kormány tevékenykedett. Az új kormány hivatalba lépését szükségszerűen megelőzte az a politikai kompromisszum, melynek eredményeként 1920. július 13-án a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából, a pártból kivált disszidensekből és Kiszgazdapártból megalakult az egységes kormánypárt, a Prohászka Ottokár katolikus püspök, nemzetgyűlési képviselő vezette³¹ Egyesült Keresztény Nemzeti Kiszgazda- és Földműves Párt.³² Ezzel jó esély kínálkozott arra, hogy az így létrejött párt stabil kormányzati többséget tud majd biztosítani a megalakuló új kabinetnek, amely végre megkezdheti konszolidációs programját. Az 1920. július 19-én a kormányzó által kormányalakítással megbízott Teleki Pál kormányának tagjait a Nemzetgyűlés 1920. július 22-i ülésén, a kormányzó és a miniszterelnök által aláírt átirat felolvasásával mutatták be.³³ A kormány népjóléti és munkaügyi minisztere ismételten a keresztényszocialista mozgalom ekkor már meghatározó személyisége, Benárd Ágoston lett.

2. kép. Teleki Pál kormánya 1920 júliusában

Az álló sorban balról a második Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter

Picture 2. Pál Teleki's Government in July 1920

In the standing row from left the second is Ágoston Benárd welfare and labour minister

Forrás: <http://sagv.gyakg.u-szeged.hu/tanar/farkzolt/HORTHY/KORMANY.HTM>

A régi-új népjóléti és munkaügyi miniszternek, Benárd Ágostonnak soha nem látott, eddig nem tapasztalt, s ebből adódóan soha nem is kezelt szociális problémák tömegével kellett szembenéznie. A frontokról, valamint a megszállt, illetve elcsatolt országrészekről százezer számra a csonka Magyarországra áramló, munkájukat, egzisztenciájukat veszített, a létbizonytalanság küszöbére került tömegek napi szociális gondjaival, a hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek ügyeinek tízezeivel, az összeomló és eladósodott közegészségügyi ellátó rendszerrel, az egyre akutabbá váló és különösen a proletárdiktatúra után mindenképpen megoldásra váró munkáskérdéssel, a munkásság élet és munkakörülményeivel, a betegség és balesetbiztosítás reformjának kérdéseivel. Óriási feladat volt ez, amely nyilvánvalóan csak részsikereket hozhatott.

A mindössze negyvenéves keresztényszocialista miniszter óriási energiával látott hozzá, illetve folytatta munkáját. Törvényjavaslatokat készített elő a munkásbiztosítás reformjáról, a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák ellátásáról, a gyógyszerészügyről és a közegészségügyről.³⁴ Elsőként is a Teleki-kormány megalakulásának nemzetgyűlési bejelentésének napján, 1920. július 22-én az ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló 1907. évi XIX. törvénycikk módosításáról szóló törvényjavaslatot terjesztette a Nemzetgyűlés elé. A 96 paragrafusból álló törvényjavaslat,³⁵ melynek általános és részletes indoklásában³⁶ Benárd hosszasan elemezte a szükséges változásokat, már az illetékes bizottság első ülésén, elsősorban az autonómiával kapcsolatos kérdések miatt megbukott,³⁷ s nem jutott el a végszavazásig. 1920. szeptember 3-án Benárd Ágoston terjesztette be továbbá a munkásbiztosító és betegsegélyező pénztárak 1913–1915. évi működéséről szóló törvényjavaslatot,³⁸ valamint 1920. október 7-én a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium felügyelete alatt álló Hadigondozó Hivatalnál állások rendszeresítéséről és betöltéséről szóló törvénykezdeményezést.³⁹

Benárd törvényjavaslatai azonban rendre elbuktak a kormánypárton belül kialakult, politikai viták miatt.⁴⁰ A miniszter ezt látva és érzékelve, a politizálás színterét egyre inkább kiterjesztette a nemzetgyűlésen kívüli helyszínekre. Ezt jelzi, hogy egyre több közszereplést vállalva, közegészségügyi intézményeket, kórházakat, gyermekmenhelyeket, munkásbiztosító pénztárakat, Hadigondozó Népirodákat látogatott.⁴¹ Szegeden például személyesen szemlélte meg az épülő egyetem orvosi fakultásának építkezéseit,⁴² s a súlyosan eladósodott szegedi kórház kiadásaihoz állami támogatást biztosított.⁴³ Huszár Károly, egykori miniszterelnök mellett pedig egyik kezdeményezője és támogatója lett az országos ínség-nyhító mozgalomnak – melynek fővédnökségét a kormányzó vállalta – s annak a vidékre történő kiterjesztését több felszólalásában szorgalmazta és pártolta.⁴⁴ Ez utóbbi ügyben maga a volt miniszterelnök, Huszár Károly is interpellálta Benárdot. Felszólalásában hosszán elemezte a budapesti szociális helyzetet, bemutatva a nyomor enyhítését szolgáló akciókat, s kétségbe vonta az országos ínségakció vezetésével megbízandó kormánytisztviselő alkalmasságát.⁴⁵ Válaszában Benárd igazi politikusi éleslátásról tett tanúbizonyságot, amikor Huszár érdemeit kiemelve és dicsérve, őt magát kérte fel az országos ínségakció vezetésére és koordinálásra.⁴⁶ Ebben a helyzetben Huszár a felkérést nem utasíthatta vissza, s egyben a miniszteri választ is elfogadta.⁴⁷

Benárd miniszteri tevékenységét jelentősen korlátozták, mozgásterét beszűkítették azok a pártpolitikai csatározások, amelyek 1920 őszén kezdődtek el. A kormánypárton belül 1920 nyarán kompromisszumokkal kialakult labilis politikai egyensúly ugyanis az ősz folyamán felbomlani látszott. Teleki a kisgazdák felé orientálódott, ami a keresztényszocialisták pozícióit csökkentette. Megkezdődött a keresztényszocialista politikusok kiszorítása a kormányból. 1920. október elején a keresztényszocialista Székely Jánosnak, a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium politikai államtitkárának, aki egyben a keresztény szakszervezetek központi elnöki tisztét is betöltötte, távoznia kellett az államtitkári székéből.

Helyére kiscgazda politikus került.⁴⁸ Nem csoda, hogy ebben az egyre élesedő politikai helyzetben Benárdnak egyetlen törvényjavaslatát sem sikerült még a bizottságokban sem keresztülvinnie.

Az egyre jobban kibontakozó politikai válságból Teleki úgy próbált előre menekülni, hogy 1920. december 1-jén benyújtotta lemondását. Az új kormány megalakításáig tartó mintegy két hetes időszakot a kiscgazdák arra használták fel, hogy a keresztényszocialisták pozícióit tovább gyengítsék. Ennek részeként került sor a Benárd elleni politikai támadásra is, melyet Tomory Jenő kiscgazda képviselő⁴⁹ 1920. december 2-án indított a miniszter ellen. A személyes megtámadásra Benárd dokumentumok bemutatásával reagált, s ezzel a kiscgazdák támadását sikeresen kivédte.⁵⁰

A kormányzó 1920. december 16-án ismételten Teleki Pált bízta meg kormányalakítással. A kabinet névsorát másnap, december 17-én ismertették a Nemzetgyűléssel.⁵¹ A keresztényszocialistákat érzékenyen érintette, hogy Haller István személyében elveszítették a vallás- és közoktatásügyi tárcát. Öröm volt azonban az örömben, hogy Benárd Ágoston révén a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium vezetését továbbra is sikerült megőrizniük.

Alig alakult meg azonban az új Teleki-kormány, amikor is a királykérdés kapcsán újabb politikai viták bontakoztak ki a Nemzetgyűlésben. Láthatóan és jól érzékelhetően kiéleződött a viszony a kormánypárton belül a legitimisták és a szabad királyválasztók között. Előbbiekhez a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának (KNEP) képviselői és a keresztényszocialisták, utóbbiakhoz a kiscgazdák tartoztak. Mindez Telekit arra sarkallta, hogy részben átértékelje eddigi politikáját, s a kiscgazdák helyett inkább a keresztény pártok felé orientálódjon, s rájuk alapozva teremtsen meg a kormányzáshoz szükséges többséget.⁵² Ezt az összefüggést figyelembe véve, Benárd és a keresztényszocialisták pozíciói erősödni látszottak. Annak ellenére, hogy Benárd egyáltalán nem tartozott a legitimisták kemény magjához. Ő – mint ahogy a királykérdésről később fogalmazott – sem az egyik, sem a másik táborhoz nem sorolta magát. Álláspontját mindig a nemzeti érdekek figyelembe vételével próbálta kialakítani, s ez határozta meg a legitimizmushoz fűződő viszonyát.⁵³

Teleki politikája azonban rövid időn belül, 1921. február 3-án, a kormánypártnak, az Egyesült Keresztény Nemzeti Kiscgazda- és Földműves Pártnak a szakadásához vezetett. A miniszterelnök 38 képviselőtársával együtt február 4-én bejelentette a kormánypártból való kilépését. Benárd Ágoston, aki Teleki biztos támogatójának számított, szintén a kilépők között volt. Benárd ezzel magára vonta a kiscgazda képviselők szabályos politikai összetűzését. 1921. február-március folyamán Kerekes Mihály,⁵⁴ Orbók Attila,⁵⁵ Perlaki György,⁵⁶ Mózser (Moser) Ernő⁵⁷ kiscgazda képviselők valóságos interpellációs kampányt folytattak Benárd ellen, aki a nemzetgyűlési vitában kiváló szónoknak és érvelőnek bizonyulva állta a támadásokat.⁵⁸ Benárd idejét és energiáját ezek a nemzetgyűlési csatározások emésztették fel, s ez kedvezőtlenül befolyásolta miniszteri teendőit. Benárd, aki eddig gyakorlati ember volt, most a nemzetgyűlési politika malomkövei közé kerülve kénytelen volt a politikai adok-kapok küzdelmeibe bekapcsolódni. S bár kiválóan beletanult ebbe a szerepbe is, miniszteri tervei és célkitűzései egyre inkább a távolabbi jövőbe helyeződtek.

IV. Károly 1921. március-áprilisi első visszatérési kísérlete eldöntötte a királykérdésben ellentétes véleményt valló politikai táborok és személyek további sorsát. A többségében legitimista KNEP-re és keresztényszocialistákra építő Teleki 1921. április 13-án benyújtotta lemondását, amit a kormányzó elfogadott. Telekivel együtt távozott a kormányból a keresztényszocialisták politikai pozícióit a végsőkig védő Benárd Ágoston is, akinek a helyét a KNEP mérsékeltebb irányzatához tartozó debreceni jogászprofesszor, Bernolák Nándor⁵⁹ foglalta el.

3.3 Benárd miniszteri tevékenységének mérlege

Benárd Ágoston Budapest II. választókerületének képviselője fontosnak és szükségesnek tartotta, hogy másfél éves nemzetgyűlési képviselői és tizenhárom hónapos miniszterségének időszakát, az ezen időszak alatt elvégzett munkát, választói előtt ismertesse és bemutassa. Erre 1921. június 28-án, a KNEP budapesti II. választókerületi közgyűlésén került sor. A közgyűlésen Prohászka Ottokár püspök mellett több nemzetgyűlési képviselő is részt vett. Beszédének első részében Benárd a budapesti munkásbiztosító pénztárnál, valamint a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban végzett államtitkári, majd miniszteri és képviselői tevékenységét értékelte. Könyörtelen kritikát mondott a forradalmak után örökölt helyzetről, őszintén szolt az irányítása alatt működő intézményekben végrehajtott tömeges személycseréket követelő ellenforradalmi intézkedésekről, faji meggyőződéséről, s nem leplezte a liberális sajtóval szembeni ellenszenvét sem: „A keresztény egységes Magyarországot felépítő munkában egységesnek kell lennünk, ha sikert akarunk elérni. Újra kell születnünk intézményeinkben és mindenekelőtt önmagunkban, újjá kell születnünk a krisztusi szellemben, amely egyedül tartalmas és teszi egyedül élő valósággá a szociális kérdést. Az újjászülésnek ezt a harcát igyekeztem szolgálni minden cselekedetemben másfélesztendő működésem alatt. Mikor képviselővé választottak, akkor már alaposan ki kellett vennem részemet az aktív politikából. Azok az intézmények, berendezések melyeknek az élén állottam nagyon szármalmas képet mutattak. Romokat láttam mindenütt és a romok között még mindenütt dúvadakra is találtam. Nagyon jól tudjuk, hogy valami egészen különös érzékkel mennyire a belső ellenség szállott meg minden pozíciót, ahol hozzáférközhett a lelkekhez és ahol magának anyagi javakat harácsolhatott. Az intézmények mind olyanok voltak, amelyek a kevésbé ellentállóképes emberek segítségét lettek volna hivatva előmozdítani. Az anya- és csecsemővédelem, a rokkantügyek terén és még inkább a munkásbiztosítás terén mindenütt idegen szellemű emberekkel találkoztam. Sok munkába került a romok eltakarítása és az oda nem való elemek eltávolítása és emellett nagy gondot okozott, hogy mindenüvé megfelelő embereket állítsak. Százával voltam kénytelen tisztviselőket elbocsátani állásukból s jól esik az a tudat, hogy ezeknek a megtévedt embereknek kilencvennyolc százaléka nem a mi fajunkból való volt, de abból az idegen fajtából, amelynek fiai voltak mindenütt a rombolás apostolai, és akik ránk hozták a kettős forradalom minden átkát. A megfelelő emberanyag kiválasztásából szigorú kérdést csináltam és elértem azt, hogy a mindenütt züllést mutató intézetek mindenütt felvirágoztak. Mindenütt tiszta hazafias szellem és az intézmények segítségére utaltak iránt szerető gondoskodás mutatkozik ma. A budapesti kerületi munkásbiztosító pénztárnak sokmillió deficitje volt és már-már lehetetlennek látszott ezeknek pótlása s ma az összes pénztárak nagy bevételeken kívül meglehetősen vagyont felett rendelkeznek és az ellentábor minden állítása dacára a munkástömegek nagy része megelégedett. Ez nagy munka volt, de emellett ráértünk új intézmények létesítésére is. Hadiárvaházakat alapítottunk, amelyek közül kiemelendő a váci iskola. A gyógyszerekkel elláttuk az összes kórházakat. Ma az ország kórházainak legnagyobb részét a népjóléti minisztérium hatáskörébe tartozó kórházélelmezési üzem látja el. A hiányos közegészségügyi közigazgatás rendezésére már elkészült volt miniszterségem alatt az egészségügyi közigazgatás reformjáról szóló javaslat. Elkészült volt a munkásbiztosító reformjavaslat is és nagy örömmre szolgált, a javaslatnak a bíraskodásra vonatkozó részét utódom már benyújtotta a Ház elé. Természetes, hogy a nagy tisztító munkában ellenségeket is szereztem magamnak, de azt már megszoktuk, hogy a liberális újságok támadjanak, és valótlanságok garmadájával igyekezzenek félrevezetni a közönséget.”⁶⁰

Benárd ezt követően politikai kérdésekkel foglalkozott. Megemlítette az általa is megszavazott numerus clausus törvényét, melynek a középiskolákban és a közélet minden

szintjén történő bevezetését szorgalmazta. Az elfogadás előtt álló fölbírtok törvényt fontos és támogatandó szociális intézkedésnek tartotta. Kiemelte a Nemzetgyűlés előtt lévő sajtótörvény tervezetét is, melynek céljaként fogalmazta meg elsősorban azt, hogy segítségével véget lehessen vetni a hazudozásnak és rágalmazásnak, amely állítása szerint a sajtó egy részénél tapasztalható. Ezzel kapcsolatban megjegyezte: „Hazudni nem szabad sem szóval, sem – még kevésbé – írással.”⁶¹ Beszédének végén két nemzetközi összefüggésű témával foglalkozott Benárd. Először megemlítette az általa is aláírt trianoni békeszerződést. A beszéd ezen részről az MTI tudósítója a következőket jegyezte le: „Nehezebb szerepre hazájáért ember még alig vállalkozott, mint amikor ő vállalkozott arra, hogy Versailles-ba kiment, hogy a békét aláírja. De megtette ezt, mert úgy érzi, hogy amint jobb jövődönk érdekében készen kell lenni mindenre, úgy készen kell lenni nemcsak a verejtékező munkára, hanem a hősi halálra is és a dicstelen halálra. De szilárd meggyőződése, hogy ez a béke soha végrehajtva nem lesz.”⁶² A másik kérdés, amelyről Benárd szólt, a kormánypárt szakadását és a Teleki-kormány lemondását előidéző királykérdés volt. Ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy ő „nem tartja magát sem szabad királyválasztónak, sem legitimistának, hanem magyarnak, aki előtt csak egy kérdés lebeg, a suprema lex: a haza érdeke.”⁶³ Beszédének végén Benárd – aki pontosan látta és érzékelte a keresztény pártpolitikai mozgalmakban meglévő szétválást és ellentéteket – arra tett ígéretet a hallgatóságnak, hogy az egységes keresztény front megteremtése érdekében fog minden erejével küzdeni. Ehhez kérte választói bizalmát és támogatásukat.⁶⁴

Mint ahogyan beszédében is utalt rá, Benárd egyáltalán nem szándékozott távozni a politikai életből. Éppen ellenkezőleg. Keresztényszocialista meggyőződését megtartva, azt következetesen vállalva továbbra is a hazai politikai közélet ismert szereplője maradt. Neve mégsem a két háború közötti szakminiszteri, politikusi és közéleti szereplése miatt vált ismertté, hanem a trianoni békeszerződés egyik aláírójaként. Találón fogalmazta ezt meg az Est című politikai napilap hírlapírója 1920. június 5-i írásában: „Az okiratot tartítani fogja dr. Benárd neve, egy név, mely csak nemrég bontakozott ki az ismeretlenség homályából, hogy örök életét megkezdje a magyar történelemben.”⁶⁵

JEGYZETEK

1. Szabó Szabolcs (2007): A nyolcvanheteik. Dunaújvárosi Hírlap, 2007. szeptember 14. http://dh-online.hu/fooldal-velemeney/20070604_a_nyolcvanhedik (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
2. <http://www.erdely.ma/forum/viewtopic.php?t=616&postdays=0&postorder=desc&start=40&sid=19d2b9d3e0b4af01f1fdb92ca5dd75ffa> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
3. Kozma Gábor (2009): Korridor a nemzethalálért – Avagy mi történt a Trianon palotában? Vas Népe, 2009. június 6. http://vasnepe.hu/hetvege/20090606_korridor_a_nemzethalalt (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
4. Szőnyi Bartalos Mária (2007): Triplán – Trianon fontossága. <http://www.fusz.hu/index.php?op=full&q=4362> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
5. Pomogáts Béla: Nyolc évtized Trianon. <http://www.kortaronline.hu/0005/pomogats.htm> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
6. Györi Szabó Róbert (2010): Magyarország 20. századi külpolitikája. Felsőoktatási jegyzet. Miskolc Oktatási és Szolgáltató Bt. Budapest. 35. old.
7. Antall György (2009): Versailles, Nagy-Trianon palota, 1920. június 4. <http://www.konzervatorium.hu/cikkeink/koezeletpolitika/179-versailles-nagy-trianon-palota-1920-junius-4> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
8. Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés napján. <http://www.hunsor.se/trianon/trromsics.htm> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)

9. Romsics Ignác (2000): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó. Budapest. 145. old.
10. Ablonczy Balázs (2209): A vesztesekkel nem bánnak könyörületesen. <http://csepel.info/?p=5302> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
11. Vidor Gyula (1921): Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. Budapest. 24. old.; Országos Levéltár, Magyar Országos Tudósító. XXI. évfolyam, 311. sz. 1939. december 7.
12. Vidor Gyula (1921): 24. old.
13. Vidor Gyula (1921): 24. old.
14. Lévai Oszkár (Jászberény, 1890. jan. 1. – Budapest, 1920. szept. 9.) Az SZDP tagja, az Általános Munkásbiztosító Pénztár alkalmazottja volt. 1918-ban a Közalkalmazottak Szakszervezetének főtitkára lett. 1919-ben belépett a KMP-be, nagy hatású szónok és agitátor volt. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben politikai megbízottként működött. Cegléd, majd Kiskőrös vörösőr-parancsnoka. Részt vett a devecesteri ellenforradalmi felkelés leverésében. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált. Onnan 1920 nyarán illegális pártmunkára a Kommunista Párt Magyarországra küldte. Elfogták, sokáig kínozták, majd halálra ítélték és kivégezték.
15. Propper Sándor (Debrecen, 1877. okt. 30. – Budapest, 1956. febr. 14.) Szociáldemokrata politikus, szerkesztő, eredetileg kárpitos iparos. 1904-től a Famunkások Szövetsége Központi Vezetőségének tagja, 1907-től a Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője, majd titkára. Az Általános Fogyasztási Szövetkezet (ÁFOSZ) igazgatóságának tagja, a Népszava és a Szocializmus munkatársa. Az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom után az SZDP gazdasági ügyeinek intézője, a Tanácsköztársaság bukása után a Népszava helyettes szerkesztője, a pártvezetőség tagja, 1922-től 1939-ig országgyűlési képviselő. 1945-től 1947-ig az Országos Központi Hitel-szövetkezet elnöke, majd az Országos Szövetkezeti Hitelintézet alelnöke, tagja a Magyar Dolgozók Pártjának.
16. Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet. 1922. jún. 19.–1922. júl. 12. 1922-13 (1922-I-280)
17. Vidor Gyula (1921): 24. old.; Gergely Jenő (1977): A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Akadémiai Kiadó. Budapest. 152. old.
18. Az 1919. november 17-én közzétett Friedrich-féle 5985/1919-es választójogi kormányrendelet értelmében a választásra jogosultak száma 3.133.094 fő volt, melyből a választásokon a jogosultak 80,8%-a adta le szavazatát.
19. Gergely Jenő (1977): 287. old.
20. Vidor Gyula (1921): 25. old.
21. Vidor Gyula (1921): 64. old.
22. Vidor Gyula (1921): 154-155. old.
23. Gergely Jenő (1977): 287. old.
24. Nemzetgyűlési napló, 1920. I. kötet. 1920. febr. 16.–1920. ápr. 16. 1920-13 (1920-I-116-117)
25. Romsics Ignác (2001): A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó. Budapest.
26. A Belügyminisztérium és a Külügyminisztérium ideiglenes vezetését a kormány megalakulása-kor a miniszterelnök, míg a Kereskedelemügyi Minisztérium irányítását ideiglenesen a pénzügyminiszter látta el. A belügyi tárca vezetését a későbbiekben Dömötör Mihály, a külügyit Teleki Pál, a kereskedelemügyit Emich Gusztáv kapta.
27. Kovács Lajos (1992): Megkésve (és) fejtésre ítélve. Drasche-Lázár Alfréd, a romantika megcsalt unokája. Új Forrás. 1992/2. szám.
28. Vidor Gyula (1921): 24. old.
29. Kovács Lajos (1992).
30. Kovács Lajos (1992).
31. Prohászka Ottokár 1920. július 30-án választották meg az Egyesült Keresztény Nemzeti Kisgazda- és Földműves Párt elnökévé.
32. Gergely Jenő (1977): 156. old.
33. Nemzetgyűlési napló, 1920. IV. kötet. 1920. júl. 22.–1920. aug. 19. 1920-69 (1920-IV-3)
34. Baján Gyula (1922): Parlamenti almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre. Magyar Távirati Iroda R-T. Budapest. 202. old.
35. Nemzetgyűlési irományok, 1920. III. kötet 85-108., XX-XXII. sz. 1920-91 (1920-III-234-264)

36. Nemzetgyűlési irományok, 1920. III. kötet 85–108., XX–XXII. sz. 1920-91 (1920-III-265-311)
37. Vidor Gyula (1921): 24–25. old.
38. Nemzetgyűlési irományok, 1920. VII. kötet 157–189., XXXVIII–XLV. sz. 1920-177 (1920-VII-272)
39. Nemzetgyűlési irományok, 1920. VII. kötet 157–189., XXXVIII–XLV. sz. 1920-176 (1920-VII-268); Nemzetgyűlési irományok, 1920. VII. kötet 157–189., XXXVIII–XLV. sz. 1920-176 (1920-VII-269-271)
40. Gergely Jenő (1977): 159–160. old.
41. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1920. október 15.
42. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1920. október 15.
43. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1920. október 20.
44. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1920. november 30.
45. Nemzetgyűlési napló, 1920. VII. kötet. 1920. nov.13.–1921. febr. 05. 1920-133 (1920-VII-127-132)
46. Nemzetgyűlési napló, 1920. VII. kötet. 1920. nov.13.–1921. febr. 05. 1920-133 (1920-VII-133)
47. Nemzetgyűlési napló, 1920. VII. kötet. 1920. nov.13.–1921. febr. 05. 1920-133 (1920-VII-133-134)
48. Gergely Jenő (1977): 159. old.
49. Vidor Gyula (1921): 151–152. old.
50. Nemzetgyűlési napló, 1920. VII. kötet. 1920. nov.13.–1921. febr. 05. 1920-136 (1920-VII-204-206)
51. Nemzetgyűlési napló, 1920. VII. kötet. 1920. nov.13.–1921. febr. 05. 1920-137 (1920-VII-209)
52. Gergely Jenő (1977): 159. old.
53. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 10. kiadás.
54. Vidor Gyula (1921): 73–74. old.
55. Vidor Gyula (1921): 100–101. old.
56. Vidor Gyula (1921): 105–106. old.
57. Vidor Gyula (1921): 94–95. old.
58. Nemzetgyűlési napló, 1920. VIII. kötet. 1921. febr.17.–1921. márc. 14. 1920-148 (1920-VIII-25-26, 168-169, 277, 574-575); Nemzetgyűlési napló, 1920. IX. kötet. 1921. márc. 21.–1921. máj. 12. 1920-167 (1920-IX-46-48)
59. Vidor Gyula (1921): 21–22. old.
60. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 9. kiadás.
61. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 10. kiadás.
62. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 10. kiadás.
63. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 10. kiadás.
64. Magyar Távirati Iroda. Napi hírek/Napi tudósítások. 1921. június 21. 10. kiadás.
65. Gerő András (é. n.): Sorsdöntések. Göncöl Kiadó. Budapest. 268. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ablonczy Balázs (2009): A vesztesekkel nem bánnak könyörületesen. <http://csepel.info/?p=5302> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
- Antall György (2009): Versailles, Nagy-Trianon palota, 1920. június 4. <http://www.konzervatorium.hu/cikkeink/koezeletpolitika/179-versailles-nagy-trianon-palota-1920-junius-4> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
- Baján Gyula (1922): Parlamenti almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre. Magyar Távirati Iroda R-T. Budapest.
- Gergely Jenő (1977): A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Gerő András (é. n.): Sorsdöntések. Göncöl Kiadó. Budapest.
- Győri Szabó Róbert (2010): Magyarország 20. századi külpolitikája. Felsőoktatási jegyzet. Mirabal Oktatási és Szolgáltató Bt. Budapest. 2010.

- Kozma Gábor (2009): Korridor a nemzethalálért – Avagy mi történt a Trianon palotában? Vas Népe, 2009. június 6.
- Kovács Lajos (1992): Megkésve (és) fejtésre ítélve. Drasche-Lázár Alfréd, a romantika megcsalt unokája. Új Forrás. 1992/2. szám.
- Pomogáts Béla: Nyolc évtized Trianon. <http://www.kortaronline.hu/0005/pomogats.htm> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
- Szabó Szabolcs (2007): A nyolcvanheteik. Dunaújvárosi Hírlap, 2007. szeptember 14.
- Szőnyi Bartalos Mária (2007): Triplán – Trianon fontossága. <http://www.fusz.hu/index.php?op=full&q=4362> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
- Romsics Ignác (2001): A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó. Budapest.
- Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés napján. <http://www.hunsor.se/trianon/trromsics.htm> (a letöltés dátuma: 2010. március 3.)
- Romsics Ignác (2000): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó. Budapest.
- Vidor Gyula (1921): Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. Budapest.